

Komparatiivi kuluvormidest eestis, liivis ja lapis.¹

Et sõnad lauserõhutus asendis väga muutuvad, peagu tundmatuseni moonduvad, see on üsna hästi tuntud fakt. Huvitavaid lisanäiteid selle nähtuse kohta pakub komparatiivivorm *enam*, eriti eitusel ('mul ei ole enam', 'ta ei tule enam' jne.) tarvitatuna.

Eestis on sellised rõhutatud kujud teada peamiselt lõunaeestist, kus kõige sagedamini esineb tüüp *ämp*: Hls *ei_rüci ämp* AES MT 14 2, *ei näe ämp* ts. t. 3, (Vana-Kariste) *peñane ei ole sis tulü ämp tagasi* MT 75 18, lisanäiteid ts. t. 11 ja MT 97 15; Krk (Pöögle) *ei sä arü ämp* AES LS a.a. *segamini*, lisanäiteid LS s.a. *enam*, (Ainja) AES Wd. s.a. *kamp*, (Saviaru) LS s.a. *enam* ja *müratama*; Trv (Väluste) *ei sä liatsil ka ämp käite* MT 17 3, lisanäiteid seals. ja ts. t. 25; Hel (Taagepera) *ei olè ämp sevà olekkiil* AES VK s.a. *enam*; San (Oina) *kis tà nüd ämp mēļen pivà* MT 63 6, lisanäiteid (Mäe) ts. t. 14 jj., 17, (Kurevere) MT 54 10, 20; Rõn *ämp* LS s.a. *enam*; Ote (Pilkuse-Tsirla) *mai vei jo ämp jalgu päl saista* MT 123 3, üks lisanäide ts. t. 5; Krl. *ä-bü peräst es tahà | ä : mp | va : lkka | tu-õvã ||* MT 50 11, lisanäiteid AES Sünt. vahek., MT 26 3 jj., 6, MT 50 3, 13, MT 108 15, *ämp* MT 26 1; Rõu *tãd leivã no olè_èi' ämp ei'* Mt 248 1 jj. — Teiseks esineb tüüp *äp* jne., näit. Krk (Rebase-Sõrmuse) *sis ei_jõle pois' äp vañdun* MT 258 31, *ma süvã äp tē käest ei tahà* ts. t. 24, lisan. ts. t. 18, 23 jj., 33, 46; San (Kurevere) *minust ei_jõle äp talü peväjät* MT 54 19; Ote (Pilkuse-Tsirla) *egã koñnēgi äp vilã peßã ei olè'* MT 183 28, üks lisan. ts. t. 21. — Kolmandaks esineb ühekordselt *äm*: Hls Kaarli *eš küle äm rohkem* Sünt. vahek., mis võib olla ülestatõenduse viga. — Kagu-eestis kitsamas mõttes leidub *imp*: Vas *koes tiyü ämp eige läl* LS s.a. *enam*; Se (Värska) *teid imp ei jõvva' juñmäl ka täüttä'* MT 149 78, *es sä' imp ni puhtalè* ts. k. — Mujalt kui lõuna-eestist tunneb nende ridade kirjutaja komparatiivi kuluvorme ainult Mar-st, kus esineb *äm* reps. *âm*: (Keravere) *sa näegi äm kirjõttava* MT 243 19, *pele âm* ts. t. 16, (Haeska) *pele - - - âm* ts. t. 7, üks lisan. ts. t. 6.

¹ Sm. *enää* jne., mis niihästi tüve- kui ka lõpukäsitluse poolest tunduvalt erineb, jätan siin puudutamata.

Liivi keele vastavaid kuluforme olen juba riivanud FUF XXX, vt. seal lk. 233, 235, 237, 238. Vormi *jembil* peab Posti SUST LXXXV 176 vormi *enempüiten* häälikseaduslikuks vasteks. Eesti keele häälikuliste analoogiate põhjal küll näeks selles lihtsalt partitiivi, mida ka liivis peaks olema võimalik oletada, vrd. Posti ts. t 212 jj. Süntaktilisi paralleele võiks tsiteerida mitmest lmsm. keelest, nimelt eitusausetest: sm. *enempää en ota*; krj. Repola *em mie toičči n̄m̄ [roa] enämbäü n̄i kellä* Genetz KKN III 57: 36, üks lisanäide ts. t. 61: 16, Porajärvelt ts. t. 30: 35 jj.; lüüdi Tiudia *nu miinä ee ruughtinu enämbäv šihi kod̄i mändä* 'No, minä en uskaltanut enää siihen taloon mennä' Kujola SUST LXIX 180, lisanäiteid Šuojust ja Mundjärvelt vt. ts. t. 160 ja 196; vpsK Noidal *emai bešedoičšę enambat sinuaton* 'emme ole vieraisilla enempää sinun luonasi' Kettunen-Siro SUST LXX 20, näiteid lõunavepsast vt. Kettusel Suomi IV, 18 8, 13.

Vastavat nähtust kohtame ka norralapis, kus näit. Maattivuonos täiskomparatiivina esineb *äämbu*, rõhutuna eituses aga *am̄ba*: *go i beässän am̄ba vuobák* 'kun ei päässyt enää uimaan' Ravila SUST LXI 25, üks lisan. ts. t. 53, vrd. *mun im beäsa b̄ä'tti' dej'kke eümbu go cüē,β'ete vuorū velä* 'En pääse tulemaan tänne enää kuin kaks kertaa' ts. t. 25 jj. Sama kehtib ka Kaakkuri ja Kotajõe kohta, vt. näiteid täiskomparatiiviga *äämbu* ts. t. 107, 108, 128, 138, 143, 211, rõhutu *am̄ba*-ga ts. t. 107, 108, 117, 126, 128, 131, 143, 150, 155, 158, 161, 184, 188, 203. *äämbu* jne. aga on ise kuluvorm, millele mujal norralapis vastab *æm'bo*, *æm'bu* jns., Inari tundralapis *äämbo* jne. (vt. Ravila SUST LXVIII 83, 91, 131, 132, 145, 156, 162) ja lõpuks turja-lapis *jäämb̄p* (Europæus-Itkonen SUST LX 285), *jäämb̄* (ts. t. 321. 323). Need vormid aga ei ole sugugi tarvitusel ainult eituses, vaid kõigis võimalikes asendeis ühel alusel täiskomparatiividega. Selle kohta üks näide: (Karasjok) *čud̄ek gad̄de, ätte sin vašalažžak læ saggä æmbo go si ieža* 'Tšsuudid arvasid, et nende vastaseid on palju enam kui neid endid' Qvigstad LES II 558. Norralapis esineb *æm'bu* jne. kõrval ka vorm *æneb*, korrapärane täiskomparatiiv, kus ilmub nähtavale sm.-u. *mp ~ *mb reeglipärane vaste selles murdes: *b*.

Esitatud kuluvormid pakuvad oma häälikulise kujunemise poolest mõndagi huvitavat, sellepärast ongi põhjust neil veidi peatuda. Mis on neis siis õieti »kulunud»? Igal juhul kahtlemata 2. silbi algupärane vokaal. Kuidas on aga labiaalklusiili ees seisva nasaaliga, kas on see algupärase 2. silbi -m või n-? Vastus sellele küsimusele peaks olema selge norralapi suhtes, sest seal ei saa -mb- olla algupärase *-mp- (~ *-mb-) vaste, vaid sellena esineb -b, -bb- jne. Nähtavasti on siis vormides nagu *æm'bu* jne. *-nb- > -mb-. Turjalapis, kus -m 2. silbis on säilinud, tuleb aga oletada -n-i kadu.

Liivi *jembil* puhul märgib Posti ts. k.: »Das letztgenannte Wort

begegnet übrigen in den verschiedenen Dialekten des Livischen in sehr mannigfaltigen Formen, wie *em̄n*, *jemiñ*, *em̄l̄*, *jem̄l̄*, *em̄l̄āt*, *ēm̄mīt* 'mehr', die teils Vertreter des alten Superlativs, teils Kontaminationen des Komparativs und Superlativs, teils Schnellsprechformen sind». Kahjuks ei seleta Posti lähemalt, missuguseid vorme nii, missuguseid teisiti tõlgendada tuleks. Kui arvestada Sjögren-Wiedemannil leiduvaid sõnakujusid: Sal. *jenim* (Lgr. 295 ainukordselt *enim*) ja Pz *en̄im*, siis kalduks küll vorme nagu *em̄n* või *jemiñ* metateetilisteks tunnistama. Kõiki mainitud vorme tarvitatakse eituslauseis ilma märgatava tähendusevaheta, mida osutagu järgnevad valitud näited: Sal. *Teidi s̄id ab uo j̄enim vajag*, Kl *Teidi s̄id ab uo em̄n vajag* 'Teid siin ei ole enam vaja' Sjögren-Wiedemann Lgr. 305, Pz *Joud̄s is uo j̄embit, ku v̄iiks jo k̄ogas ail* 'Jõudu ei olnud enam, et võiks kaugemale joosta' ts. t. 436, Sr *siz_je'mbit se van̄a m̄es_tānda ab_uo n̄ānd* 'Siis enam see vana mees teda ei ole näinud' Kettunen ULSpr. I 50, Ir *mīt̄s mid̄agid_em̄n ab_v̄ēj̄i t̄'ed̄s* 'mitte midagi enam ei võivat teha' ts. t. 29, Pr *ab tul em̄mit* 'ei tule enam' LOORITS rahval. käsik. 127.

Kui lõpuks tagasi tulla eesti vormide juurde, siis on Martna *ām* vormis nähtavasti *āna-* kulunud *ā-*ks. *ämp* on lähtunud *enämp* (või *änämp*) vormist, kuna *āp* jne. lähtekujuks võiks olla *enāp* (või *änāp*). Kui pidada kuluvorme aga vanemaks, võiks ka *-mB-*lisi lähtekujusid oletada. Sõnaalguline *i* setu ja selle lähima naabruse vormis *im̄p* oleneb muidugi vastavast täiskomparatiivist, mis seal on praegu *ināp-*kujuline. Kuna *ämp* ja *āp* osutavad sõltuvust täiskomparatiivi vastavatest lõppudest, võiks siis setu puhul tekkida mõte, kas mitte *im̄p* ei põlvneks mingist vanemast lähtevormist, kus veel *m p* ees leidis.

ALO RAUN